

5. Az I. számú tömegsírban, melyet a tanúk nyilatkozatai alapján ástunk ki, nagyobb a középkorú férfiak száma; a II. számúban elsősorban nők és öregek holtteste található; a harmadik számúban pedig nagyszámú kisgyermek, nő és öregember holtteste található, középkorú férfié mindössze 6.

6. A holttesteken található öltözet általában hiányos. Sok nőn pizsama vagy pongyola van, a férfiak és a gyermekek mezítláb vannak.

A Jászvásári Törvényszék orvosszakértője:
dr. Hurghişiu V. s. k., p. H.

A hubolcai csendőrös
parancsnoka: Ghimeş Petru
törzsőrmester s. k.

A Jászvásári Zsidó Hitközség küldöttei:

Iosef Froimovici s. k.

Aronovici Aron s. k.

Froimovici Aron s. k.

Leizer David s. k.

Iosef Miche s. k.

TAKÁCS FERENC FORDÍTÁSA

BACSKAISÁNDOR/ *A kassai minjen egyelőre mindennap összejön . . .*

A Kazinczy utcai ortodox templomban még május végén is hideg van. Az épületet egész télen nem fűtötték, s a vastag falakat most csak lassan melegíti át a nap. A nagytemplomot csupán ünnepnapokon nyitják ki, néha még akkor sem, olyankor a szombatot is a Harang utcai kis imaházban köszöntik. Az imaház mellett van még egy ortodox zsinagóga, de az már nem a zsidóké, a város könyvraktárnak használja a megkopott, százéves épületet: a szétmálló papírlapok nagyját patkányok rágcsálják, a maradékkal a nedvesség végez. Éjszakánként a könyvek együtt sírnak a vén zsinagógával, héberül, jiddisül, magyarul, szlovákul és németül sóhajtoznak, mégsincs fül, mely értené; nincs ilyenkor senki a közelben.

A kassai minjen egyelőre mindennap összejön, reggel és este tizenhárom-tizennégy öregember is együtt imádkozik. Van, aki pontosan hétre jár, mások már jóval a kezdés előtt ott ülnek, és várják a nyolcadik, kilencedik, tizedik férfit. Beszélgetnek vagy csak néznek csendben, s bólintanak néha, ha okosat mond valaki.

– Maga honnan jött, hogy ilyen jól beszélsz magyarul? – kérdezte egyikük, amikor egy este először sétáltam arra.

– Budapesti vagyok – és ekkor már mind odafordult, mert errefelé ritkán jár idegen ember, aki csak félig idegen persze, hiszen pesti.

– Remélem, MTK-s?

– Nem, én fradista vagyok.

– Na, hallottam, mit műveltek legutóbb is, kővel hajigálták a klubházat, és azt ordították, hogy „mocskos zsidók”. Az egy fasiszta banda, rendes zsidó nem drukkol a Fradinak.

– De a háború után ők adtak először mezt és lab-

dát az MTK-nak. Különben meg nem vagyok zsidó. – És erre el kellett mesélnem, hogy akkor mit keresek itt: fényképezni megyek Hunfalvára, ahol egykor világhírű jesiva működött. Rosenberg, egykori főrabbinak most lesz a Jahrzeitje, hátha találok ott valami külföldrőljött zarándokot.

– Micsoda, maga azt mondja, hogy nem zsidó, és mégis tudja, mi az a Jahrzeit? Ha maga tudja, mi az a Jahrzeit, mi az a hunfalvi jesiva, akkor maga mégiscsak zsidó. Akármit mond is, maga énnálam egy nagy biboldó – nézett a többiekre; néhányan csendben bólintottak.

Ahogy közeledett az esti ima ideje, úgy lettünk egyre többen a kis imaházban. Reisman bácsi volt az utolsó, aki belépett, két ujját összetéve simított végig az ajtótokra átlósan felszögelt mezűzén, majd ujjait vértelen, keskeny szájához emelte, és megcsókolta. Arca is vékony volt, és a bőre hófehér, szeme körül és a halántékán tisztán látszottak a kék erek. Az öregember állán borosta nőtt, egy hete temette el a harmadik feleségét, és a gyászhat alatt semmilyen szörzetét nem nyírhatta. Előírás, hogy a zsidó ember ne csak lelkében gyászoljon, hanem a fájdmának külső jelét is adja. Reisman

Miksának például most otthon, a földön ülve kellett volna gyászolnia, amíg a *siv'o*, a gyász első hét napja le nem telik. De a haláleset *sevuosz*, a kinyilatkoztatás ünnepe előtt történt, s ez a gyászolót fölmenti a „sivét ülés” alól. Így hát eljött imádkozni, csak a szőrzetéhez nem nyúlt, mert a borotválkozási tilalom a gyász következő, harmincnapos időszakára is érvényes.

– Úgy hallom, maga pesti. Ott merre lakik? – kérdezte később erőtlen hangján. Aznap este ő volt a harmadik, aki pesti utcanevekről kérdezett, ismerem-e, merre vannak. Mert ők jártak valaha azokban az utcákban; vagy rokonok vannak ott és ismerősök, talán nem is élnek már, de arcuk látható, hangjuk hallható még – elég hozzá elsóhajtani egy távoli, pesti utca kedves, dallamos nevét.

– Az én öcsém a Nagymező utcában lakott – mondta az öreg nagyon halkán és nagyon fáradtan, fázott is szegény, pedig meleg volt, süttött még a nap. Hosszú kabátja úgy lógott kilencvenkét éves, aszott testén, mintha csak egy elszáradt, törött faágon felejtették volna.

A másnap reggeli ima után mindenki megevett egy darabka süteményt, és bedobott egy pohárka pálinkát, Braun úr, az elnökhelyettes nekem is töltött. Glück Ferdinánd egy könyvet hozott magával. Glück úr egy időben maga is járt a hunfalvi jesivára, de Horovitz főrabbi nevén kívül nem emlékszik már semmire; viszont itt van ez a könyv

– Guttman József *A mester és tanítványa* –, ebben minden benne van, csak holnap majd adjam vissza neki.

Reisman bácsi megvárta, hogy magunkra maradjunk, akkor egy borítékból néhány fényképet és levélmásolatot vett elő.

– Ez itt kérem, a fiam – mutatott egy zsidó fiúra, aki harmadmagával állt valami iskolai folyosón; a kép a munkácsi zsidó gimnázium 1943-as értesítőjében jelent meg.

– Itt van a tanári kar, ez pedig a sógorom, Morvay Jenő gimnáziumigazgató.

Ezután még egyszer végigment a képeken, és amikor újra Morvayhoz ért elmondta, hogy a sógora festőművész is volt.

– És aztán mi lett vele?

– Hát mi lett a zsidókkal? Ő se menekült meg... tessék, itt a fiam értesítője – tett elém egy fénymásolt lapot.

Néztem Reisman Tibor (Moshe) év végi jegyeit, és azt mondtam ennek a kilencvenkét éves, öreg apának, hogy a fia majdnem osztályelső lett, csak egy fiú előzte meg. Reisman bácsi elmosolyodott, én pedig akkor már rég tudtam, hogy Tiborral is csak az történt, ami a leggyengébb tanulóval: a munkácsi zsidókat az elsők között vitték el.

– Ezt az értesítőt elküldtem Jeruzsálembe, a Jad Vasem múzeumba. Küldtem mellé egy levelet is, amelyben megírtam, hogy a két fiamat és az első

feleségemet Auschwitzban gyilkolták meg a német náci banditák – mondta Reisman bácsi, a bátyúji Lónyay-birtok volt főkönyvelője, a *Ruszinszkói Magyar Hírlap* és az *Ungvári Közlöny* egykori, műkedvelő újságírója. Személyesen ismerte Scheiber professzort, és gyönyörű könyveket kapott tőle ajándékba; az öccse házassága révén pedig Salgó főrabival is rokonságba került.

– Egyszer az *Új Élet*-nek is küldtem egy cikket, *Egy szemtanú a munkácsi deportálásokról* volt a címe. Majd este azt is elhozom magának.

*

Az imaház mögötti kétszintes házban lakott annak idején Jungreis Mózés, az ortodox főrabbi. A földszinten ma egy kisvállalat irodája van, az emeleten egy család lakik. A férfi dolgozik valami gyárban, a nő az imaház és a templomok kulcsait kezeli, és takarít a hitközségben. Mikor megkérem, szó nélkül lehozza a mikve kulcsait, és kinyitja a fürdő ajtaját. Szűk lépcső visz a mélybe, szinte minden lépcsőfokkal hidegebb lesz. Az első szinten kétszer két méteres, fehér csempés medence várja, hogy valaki feje búbjáig tiszta, hideg vize alá merüljön, míg meg nem tisztul teljesen. Az alattunk lévő régi fürdő már nem vár senkit: ócska bútorok, deszkák, poros limlomok csúfítják, itt már a villanykörte sem ég. A halott fürdő medencéjét körülölelő kabinok még kivehetők, de a vizet már nem látni. A nő apró kavicsot ejt a mélybe, eltelik két-három másodperc, mire leér, és csobban egyet lustán, öblösen.

Az épület mellett alacsony, terméskőből rakott fal húzódik, benne vasajtó nyílik a hitközség szomszédos udvarára. Itt vannak az irodák, valamint a mészárszék és a kóser konyha, ezek most nem üzemelnek, a gidres-gödrös udvar csupa homokbucka és törmelékhalom, az átépítés augusztusig tart. A renoválás félmillió koronába kerül, és egy ideig megoldatlan a húsellátás, de a munkát nem lehetett tovább halasztani, mert Csehszlovákiában eddig erre semmit nem költhettek.

Pészahra Magyarországról kaptak maceszt, és nemrég izraeli konzerveket küldött a Joint, ezeket épp most osztják szét. Az akció másfél hete tart, de a raktárban még most is halomban állnak az étel- és gyümölcskonzervekkel teli barna kartondobozok. Spiegel úr, a hitközségi titkár nagyon elfoglalt, az irodába mindig jön egy-egy ember, akit ki kell szolgálni, és közben arra is ügyelnie kell, hogy a készletből mindenkinek jusson. Ráadásul, délután temetés lesz, és beteg a samesz, így most Spiegel úrnak kell ellenőriznie azt is, hogy a sírgödröt elég mélyre ásták-e. A temetőben mindent rendben talál, néhány szót vált még a nagydarab, falusi kovácsra emlékeztető temetőgondnokkal, aztán visszavillamoszik a hitközségbe: jöhetnek a halottmosdatók.

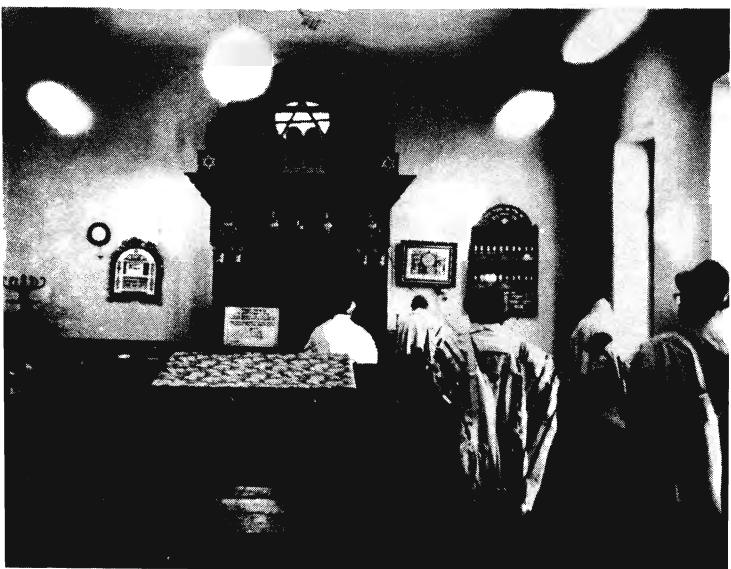
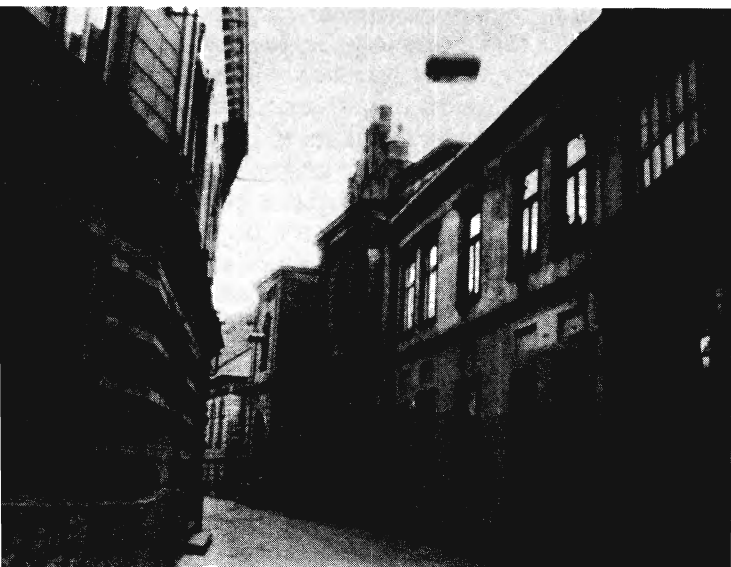
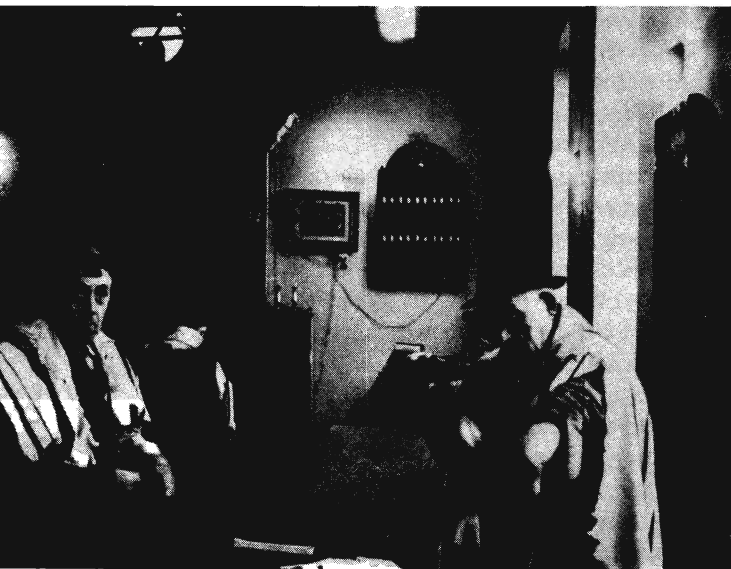
A temetőgondnok az anyjával él a temetőben. Az a kevés zöldség megterem, az a néhány tyúk elkapirgál itt is. A szolgálati ház sem nyomorúságosabb, mint amilyen Debrecenben, Móron vagy a Gránátos utcai temetőben.

A fakoporsót a gondnok anyja rakta össze, folyton tesz-vesz; vödört hoz és a tartálykocsiból teleltöti vízzel. A majdani gyászolóknak egy törülközőt is előkészít, a vallásos zsidó kezét mos, mielőtt a temetőt elhagyná.

A kerti csapot nem használhatják, mert a szomszédos buszgarázból gázolaj szivárog a földbe, és ez a vizet is ihatatlanná szennyezi. Az asszony szlovákul panaszodik, később csak a kezével mutatja, hogy megnézhetem a halottat, ha akarom, nincs benne semmi ijesztő, de én nem szeretném látni a törpe növésű Feld Lajos kiterített, meztelen testét. Inkább a rabbisírokra vagyok kíváncsi, elindulok hát a temető ortodox részébe, az ő parcelláik valahogy mindig leghátra kerülnek.

Kassán csak az 1840-i országgyűlés jogkiterjesztő törvénye után telepedhettek le és tömörülhettek hitközségbe a zsidók, azelőtt mindössze három-négy kocsmabérlő maradhatott éjszakára is a városban. A letelepedési tilalom föloldása után a legtöbben a tíz kilométerre lévő és akkoriban fejlett hitközséggel rendelkező Rozgonyból költöztek be. Az első kassai rabbi, Kohn Márton is rozgonyi állásából jött ide. 1842-ben építették fel a Harang utcai imaházat, és 1866-ban már állt az új templom – ennek küszöbét azonban sokan nem lépték át.

A SZERZŐ FOTÓI

Egy évvel korábban ugyanis, a magyarországi ortodoxia magára találását elősegítő nagymihályi rabbikongresszus hat pontban összefoglalta a zsinagógaépítés és az istentisztelet hagyományhűségének kritériumait. Az új kassai templom a hat szabály közül kettőnek már első látásra sem felelt meg, mert építetői tornyokat emeltek rá, és az *almemort*, a Tóra-olvasásra használatos emelvényt nem a templomtér közepén helyezték el. A kassai ortodoxok azt kérték, hogy nyissák ki részükre az új templom fölavatásakor bezárt Harang utcai imaházat, a neológok viszont hallani sem akartak erről. Abban az időben Magyarország több hitközségében volt hasonló viszály, és a döntéseket rendszerint neves rabbikra bízta. A kormánybiztosi minőségben Kassára küldött Hirsch Márkusz óbudai rabbi döntését – az imaház használatának további tilalmát – az ortodoxok nem fogadták el. Voltak, akik ezentúl inkább egy Szepsi utcai kertben, a szabad ég alatt imádkoztak – hitükhöz való ragaszkodásuk tehát nemcsak külsőségekben jelentkezett.

A kassai ortodoxok 1871-ben formálisan is kiléptek az anyahitközségből. Pár év alatt több hitvédelmi és jótékonyági szervezetet hoztak létre, mint a létszámában sokkal nagyobb és anyagilag is biztosabb lábakon álló kongresszusiak; már az első években anyagi gondjaik ellenére is működtették a Sasz Chevra, a Gemilasz Chaszodim, a Chevrasz Bikur Cholim és a Chevra Kadisa egyleteket, valamint a Talmud Tórát és az ortodox elemi iskolát. A szakadás után tíz évvel fölépült saját zsinagógájuk a Harang utcában, 1888-tól pedig külön temetővel is rendelkeztek, amelyet kerítéssel választottak el a neológokétól.

Hitviták már rég nincsenek, de a fal ma is áll. Kicsit talán megsüppedt, tetején borostyán kúszik, de a téglái épek.

Az ortodox temető két dombon terül el, közepén, a völgyben kis patak fut, rajta hidacska ível át. Kicsit odébb, a kiszolgált halottasház az utolsókat rúgja, szemeit kiszúrták, kapedlijét levertek – így várja, hogy valaki megszánja, és halotti imát mondjon fölötte. „Én is voltam valaha” – ragyogják a domboldalak fehér sírkövei is.

A dombtetőkön komoly kis házacskák magasodnak a temető fölé, a Jungreiszek sírjait borító *óhel* az innensőn, mindjárt a bejárat mellett van, Brach főrabbi, a sztropkói, a frankfurti és más rebbék „sátrai” pedig odaát, a túlsó kerítésnél állnak. Így fogják közre és így tartják szemmel a most már örökké hűséges nyáját e tudós férfiak.

Ide már nem temetnek. Ide csak néha jön el látogató, brooklyni kéréssel, Bne Braq-i fohással és egy-két kavicsal, s nem dobja el, pedig lenne hová: az „élet házában” kóbor kutyák kergetőznek a mozdulatlan, fehér kövek között.

Az az ember, akit délután temetnek, a háború előtt kikeresztelkedett, majd a hatvanas években újra megtért. Mondják, többször is megfestette imaleples önarcképét. Feld Lajos híres festőművész és grafikus volt, annak idején az életét is a rajztudása mentette meg: Mengele saját kezűleg akart a törpe növésű emberen kísérletezni, de előtte hajlandó volt modellt ülni a kis zsidónak. Attól kezdve az SS-ek egymás után hívták, Feldnek el kellett cserélnie a kenyéradagját, hogy elég papírt és szemet tudjon szerezni, de legalább nem lett az orvostudomány szemléltetőeszköze, és megmaradt. Később, a hetvenes és a nyolcvanas években a festőművész tanítványai díjakat, elismeréseket kaptak, Feld Lajos semmit sem, mert Csehszlovákiában akkoriban nem szerették a vallásos embereket.

– Az országnak három nagy ellensége volt: Dél-Afrika, Chile és Izrael. Antiszemitizmus természetesen nem volt, csak anticionizmus, ezzel voltak tele az újságok, ezt lehetett hallani mindenhol – mondta néhány nappal később Foltyn Pál, a zsidó klub tagja. Egy ideje hetente összejárnak a hitközségben a kassai fiatalok, Besztercebányán pedig hitközség alakult a semmiből. A kassai klubba néha harmincan, néha többen is eljönnek. Amikor az amerikai konzul járt itt látogatóban, hetvenen voltak.

– Akkoriban nagyon nehezen lehetett egy jobb állást megkapni – folytatta Foltyn –, mert az ön-életrajzban fel kellett tüntetni a külföldi rokonságot is, én pedig nem tagadtam le az izraeli rokonaimat. Minek tagadtam volna, amikor a rendőrségen úgyszólván tudtak mindentről. Ott külön osztály foglalkozott a zsidóügyekkel, folyton figyeltek bennünket. Ezért a hetvenes években azt csináltuk, hogy elmentünk Ždiarra síelni, és rendszeresen ott találkoztunk a budapesti barátainkkal.

Foltyn Pál fiatal ember. Ő már nem emlegeti Pohl Sándor, Csatáry és Horváth rendőrfőnök nevét, mint az öregek. Ő már nem beszél a kassai téglagyárról, ahonnan azt a tizenkétezer helyi és környékbeli zsidót az elsők között deportálták az országból. Kassáról május közepe és június eleje között öt transzport indult, de a város a többi százharminc magyarországi szerelvényt is látta: csomópontja volt az ország és Auschwitz közötti vasútvonalnak.

A vasárnap délelőtti mártír-émlékünnepen kétszázán lehetnek. Dr. Juraj Cizik, a hitközség fiatal, fekete hajú elnöke szlovákul tartja beszédét, én az egészből csak a helységneveket értem. Fränkel úr áll mellettem, a prágai *Rosch Chojdesch* legújabb száma van a kezében. A zsidó újság csak négy koronába kerül, nekem is adná szívesen, de meg akar még mutatni egy cikket valakinek. Úgyse tudok csehül, vigasztalom. Aztán egy ismerőse köszön rá, majd a magyar kormányra panaszkod-

nak, mert borzasztó drágán és nehezen jutnak el hozzájuk és a Kárpátaljára a magyar lapok. Amit meg a vasúti jegyárakkal csináltak, az már egyenesen felháborító, eddig a kassaiak havonta utaztak Magyarországra – ezután évente egyszer, ha tudnak.

Fränkel úr most jött haza Izraelből, kicsit meghízott, mert a nővére jöltartotta. Péntek este, amikor Fränkel úr megérkezett, mindenkinek elmesélte, hányféle gyümölcs van ott, és a leghűvösebb napon is huszonöt fok meleg volt, erre az imaházban mindenki bólogatni kezdett. Fränkel úrnak egy öccse is él Amerikában, ennyien maradtak.

– Nyolcan voltunk testvérek. Volt egy kis üzletünk, az a kis *klejzleráj* annyit hozott, hogy tízünknek épp ennivalóra futotta. Több mint négy évig voltam munkaszolgálatban, Ukrajnából gyalog hajtottak minket Nyugatra, végül Bécsújhely mellett szabadultam fel. Harminchat kiló voltam, amikor hazajöttem. Vártam, hogy megjöjjön a család is, de csak hárman maradtunk. Ma pedig azt mondja néhány szlovák „demokrata”, hogy mindez csak mese, mert a zsidókat csak cseremunkára vitték Németországba. De mi, akik mindezt átéljük, soha nem felejtjük el, hogy mit csináltak velünk.

Fränkel úr élete voltaképpen szokványos történet, és ez benne a legszomorúbb; itt mindenkinek van kit gyászolnia.

A mártírünnepély keddussal folytatódik a Kazinczy utcában. Az ortodox nagytemplomban már csak néhány öreg hallgatja a rabbit, a fiatalok az udvaron beszélgetnek.

– Nem értenek jiddisül, szlovákul meg csak nem beszélhetek a templomban! – magyarázza Groszman Sámuel, a kassai rabbi, kántor és metsző. Húszéves koráig a nagymihályi és az ungvári jesiván tanult. 1942-ben Ungvárra szökött a szlovákiai deportálás elől, és ott bujkált 1944-ig. Amikor a magyarok is elkezdtek, már nem volt hová menekülnie. 1945. május kilencedikén szabadult fel egy lágerben, és hazament Nagymihályra. '56-tól '72-ig ott volt hitközségi szolgálatban, de akkorra már olyan kevesen maradtak – meghaltak vagy '68-ban kivándoroltak –, hogy ő is Kassára költözött.

– Akkor még csak Kassán dolgoztam, de az is épp elég volt. Aztán előbb az eperjesi, majd a pozsonyi rabbi is meghalt, így lassan nekem kellett ellátnom az egész szlovák területet. Ma egész Csehszlovákiában én vágok egyedül, a jövő héten is el kell mennem Pozsonyba, pedig már hetvenkilenc éves vagyok, és a feleségem súlyos beteg. Egy időben még Prágába is jártam, de azt már igazán nem bírnám. Nincs utánpótlásom, pedig nagyon hiányzik a segítség, mert elfáradtam, nem nagyon bírom már.

– Ez nálunk is így van, Nyíregyházától Szombathelyig Weisz bácsi jár mindenhová.

– Ismerem őt is, meg Krausz bácsit is, tulajdonképpen náluk tanultam a vágást, amikor Kassára kerültem.

– Miért nem hívnak valakit Izraelből vagy Amerikából?

– Tudom, hogy Pesten is izraeli rabbi van, de ide nem akar jönni senki. Mi nem tudnánk őt dollárral fizetni, a korona meg biztos nem kellene neki. Az itteni fiatalok közül sincs kit megtanítani erre. Tanulni kisgyerek kortól kell elkezdni, a mai negyvenévesek pedig még az ábécét sem ismerik. Annak idején, Mihalovcén vezettem egy Talmud Tóra csoportot, de betiltották, muszáj volt abba hagyni. Most szabad templomba járni, de a fiatalokat ez már nem érdekli. Pedig a zsidóságot mindenkinek belül kell éreznie. Szlovákiában ma még kétezer zsidó él, de teljesen szétszórta. Ha együtt volnánk, talán lehetne még valamit csinálni – de így már nincsen menekülés.

*

A kassai kórház portása éppen tízórazott.

– Tetszik-e beszélni magyarul?

– Én? Hát én még szaladni is csak magyarul tudok – mondta, és sajnáltam, hogy csak ülve mutatta meg, merre menjek, mert ilyen mutatványt még úgyse láttam.

Reisman bácsi egy háromágyas szobában feküdt, az ágya szemben volt az ajtóval. Egy törülköző alól nézett rám, a nap pont a fejére sütött. Az ügyeletes orvostól az előbb kérdeztem meg, mi a baj, tüdőgyulladásra gyanakodtak, mondta, de csak legyengült egy kicsit, nemsokára hazamehet. Az öregember vézna, fehér karjában még ott volt az infúzió, búcsúzaskor egymásra mosolyodtunk, hogy ballal fogunk kezét.

– Kikészítettem magának az *Új Élet*-et, de behoztak ide, mert nagyon gyenge voltam.

– Majd megnézem otthon a könyvtárban – ígértem. Hoztam egy kiló narancsot, cserébe paradicsommal kínált, a többi beteg valamit nézett a tévén, ő meg a gyönyörűséges Lónyay-birtokról mesélt és a munkácsi színházról, ahol ő mindig az újságírópáholyban ült.

Ott ültem az ágya mellett, egészen közel hajoltam hozzá, mégis, alig hallottam, amikor azt mondta: „Szép volt az élet.”

Szepesi Attila / SZONÁTA

Az éjszakában ligetek nyoma. Tenyeredben folyók-sodorta erdők. És lélegzetedből kiröppen egy madár. A bútorokban roppanó fákon megül, rikolt. Röpte a levegőt összekuszálja. Falakká épülünk a régmúlt erdők helyén: itt egy fahíd dőndült, odébb egy vízerecske csordogált. Ne fordulj vissza még: minden kopácsolás egy titkos évszak. Emlékszel még a vadvizekre, csigák ezüst ösvényére szemhéjad alatt. Lombok zúgnak a homály szöttezésén. S mintha benned bondulnának az elmerült falvak harangjai. Ne fordulj vissza még, emlékezz a cserjén áthúzó egyetlen szélzúgásra. Figyeld a forrás tükrén fénylő nagyujjú lábnyomot. Indulj tovább – az osztatlan zenébe visszavágyót halkulva érik el a földmély titkos böffenései.

NOSTRADAMUS

A jóslat homályos tükör. Magába fordul, fényeit történ sokszorozza. Tűzvész és vérözön a korszakok de-lejtűje – nyugtalan vibrál a négy égtáj között. Bolyongó helyszínekre rámutat, majd elfordul és baljósan megáll. A sejtelem korából kifelé: az álom mélyén alakok tolonganak – kő-arcél, zúzott-orrú, goromba faunfej, ordas madárijesztő, nemtelen angyal. Mind lebeg, áttűnően visszanéz. Zöld és veres láng összecsap, arc és sugallat elsötétül. E föld a vér, korom és éhség édene. Egymásnak fordult tükrökből zene szivárog. Nőnek az autotemetők és sokasodnak a rögeszmék. Költők és józan guberálók – eltört hangszerek, éber álmok – gyűlnek a szeméttelen.

